

Sexualupplysning och sexuell mångfald

Eva Björklund

Sexualupplysningen är en del av de omfattande förändringar som ägt rum på Kuba sedan 1959, nära förknippad med kvinnors frigörelse och jämställdhet mellan könen. Utgångspunkten var svår, mödra- och barnadödligheten och analfabetismen var hög, förvärvsgraden låg, jobb fanns huvudsakligen som hembiträden eller prostituerade (över 100.000 till tjänst för USA-turister och soldater), fattigdomen utbredd, manlighetskulten stark och förknippad med revolution och befrielsekamp från Spanien och USA.

De kvinnoorganisationer som fanns före 1959 gick samman i Kvinnoförbundet 1960 för att delta i och påverka de sociala, politiska och kulturella förändringarna. Det var ett solidariskt, rättvist, jämställt samhälle som skulle byggas, och för det behövdes utbildning och folkbildning av alla de slag. Kvinnornas delaktighet och frigörelse var en revolution inom revolutionen. All officiell rasdiskriminering avskaffades också. Men homosexuella omfattades ännu inte av jämlikhets- och solidaritetsidealerna. Kriminalisering av homosexuellt umgänge var norm i stort sett i hela världen, och vänstern var också ofta präglad av homofobi. Första landet i Amerika att avkriminalisera homosexuellt könsungänge blev Kanada 1969, Kuba kom 10 år senare.

Det första årtiondet efter 1959 hade fokus på kvinnors rättigheter och och reproduktiv hälsa. Kvinnor fick tillgång till och blev själva aktörer i program för hälsovård, utbildning och förvärvsarbete. Efter alfabetiseringskampanjen startades den första stora upplysningskampanjen i hälsofrågor 1962, innefattande mycket elementär sexualupplysning för familjeplanering. Den svåraste utmaningen under det första årtiondet var att få förstärkelse för att detta var viktigt.

Skolutbildning och yrkesutbildning gjorde att kvinnlig förvärvsverksamhet snart blev norm, och därmed också ekonomisk självständighet. När Kvinnoförbundets höll sin andra kongress 1974 krävde kvinnorna sexualundervisning för barnen inom skolan, och en familjelag för jämställdhet i familjen, kvinnors och mäns lika skyldighet och rättigheter i omsorgen om hem och barn. Förslaget diskuterades i stort folkligt rådslag – också en folkbildningskampanj för att skapa förstärkelse – innan det antogs 1975. Kvinnoförbundets ordförande Vilma Espin försökte få äktenskapet beskrivet som mellan två personer, men det var för tidigt, det blev mellan kvinna och man. Kvinnolagen var dock mycket avancerad och revolutionär för sin tid. Och kvinnoförbundet inledde arbetet tillsammans med hälso- och utbildningsdepartementen för läroplaner och läromedel för sexualundervisning.

Den andra etappen innebar kamp för praktiskt

Kring midsommarstången i Göteborg. Foto Martin Österlin

genomförande både av familjelagen och ett nationellt sexualupplysningsprogram. I början hade en biologisk syn präglat sexualundervisningen, och sexualupplysningen inom hälsovården fokuserade familjeplanering. De nya strukturer och lagstiftningen ledde till utvecklingen av bredare tvärsektoriska program inom sexualupplysning, forskning och utåtriktat arbete för att bryta ner fördomar om sexualitet och kvinnornas rättigheter.

På initiativ av Kvinnoförbundet inrättade Hälsoministeriet en Sexualupplysningsgrupp 1972, föregångaren till dagens Cenosex. 1979 föreslog Kubas kvinnoförbund att hälsoministeriet skulle tillsätta en tvärvetenskaplig arbetsgrupp för att diagnostisera och behandla transsexuella personer, med Sexualupplysningsgruppen som samordnare. Den största svårigheten under den här tiden var att komma över kulturellt motstånd inom utbildningsdepartementet för att få ut det nationella sexualupplysningsprogrammet i alla skolor.

1979 avskaffades paragraf 490 i brottsbalken och därmed blev homosexuellt umgänge lagligt, men homosexuellt beteende i offentlig miljö fanns kvar inom kategorin föregelseväckande beteende. Och på 80-talet publicerades en lärobok, "Mäns och kvinnors intima liv", av östtysken Siegfried Schnabl, där homosexualitet framställdes som en normal sexuell läggning.

På 80-talet började man tala öppnare om homosexualitet, och dessutom kom homosexualiteten upp på dagordning med anledning av HIV/AIDS. 1983 tillsattes en kommission för att utarbeta en politik för att bemöta epidemin. 1985 upptäcktes första fallet på Kuba, bland hemvändande soldater från Angola där det bekämpat Sydafrikas invasion. 1986 tillsattes en arbetsgrupp för att bekämpa spridningen, och en karantänlagstiftning infördes. 1987 avskaffades homosexualitet som en kategori inom föregelseväckande beteende. Det som ännu kvarstod vad högre ålder för homosexuellt könsungänge än för heterosexuellt, men nu

är även det borta. De första kulturaktiviteterna för sexuell mångfald började dyka upp, som "El Mejunje", med kommunalt stöd. Första könsbytesoperationen 1988 följdes inte av fler på grund av de starka reaktioner det väckte då. Det tog 19 år – till 2008 - innan en lag antogs som gav transsexuella rätten till operation. Annan behandling och stöd hade också utvecklats under tiden.

En tredje etapp sammanföll med den ekonomiska kris som följde på sovjetblockets kollaps 1990. Det tvingade fram en anpassning av alla sociala och ekonomiska planer och hela utvecklingsstrategin. Den socialistiska erfarenhetens misslyckande i östra Europa och intensifieringen av USAs ekonomiska, finansiella och handelsblockad mot Kuba tvingade fram nya överlevnadsstrategier för att klara av det som blev känt som Specialperioden i fredstid.

90-talets överlevnadsstrategier med starkt växande utländsk turism, marknadsinslag i varuhandeln mm medförde nya och växande ekonomiska skillnader. De medförde också en viss tillbakagång i kvinnlig jämställdhet, efter som det allt svårare hushållsarbetet fortfarande huvudsakligen låg på kvinnornas lott, prostitutionen dök upp igen. Men positivt var fortsatt större öppenhet när det gällde sexuell mångfald. Det kom först inom teater och litteratur, mest känt genom Jordgubbe och choklad som först kom som bok, och teater, innan den filmades i början på 90-talet. 1993 upphävdes karantänlagstiftningen inom HIV/AIDS vården.

Trots bristen på material och pengar innebar grundandet av Cenesex, centrum för sexualupplysning, 1989 att arbetet för sexualupplysning och sexuellt likaberättigande fick en ordentlig skjuts framåt. Under 90-talet skedde ett skifte från kvinnoperspektiv till genusperspektiv inom forskning,

upplysning, kvinnokamp, och kamp mot homofobi. Förekomsten av diskriminering på grund av sexuell läggning eller identitet fick allt större uppmärksamhet och övergången från ett beteendevetenskapligt synsätt i AIDS-prevention till en bildningsmodell med genusperspektiv. Cenesex arbetade med att synliggöra sårbara grupper, att fokusera på män som har sex med män, som löpte största risken att smittas, och att bygga ut rådgivning och terapi avseende sexuell läggning.

Utvecklingen av strategier för social kommunikation och utbildning, uppbackade av bra offentliga kampanjer, har varit avgörande för att nå framgång med detta (Könsbaserat våld och homofobi)

Cenesex började utveckla kriterier för högre studier, med kurser, diplom och masterexamen. Kvinno- och genusprofessorer inrättades på flera universitet. En av de viktigaste landvinningarna under detta skede var det stegvisa genomförandet och tillämpningen av ett program för sexualundervisning (NaSp) i läroplanerna på alla nivåer inom skolsystemet. På partikongressen 1996 drogs riktlinjerna upp för fortsatta prioriteringar, principer och mål. 1999 var Kuba med bland de som underteckade uttalandet om sexuella rättigheter på WAS 14e kongress i Hong Kong. Och 2003 hölls 15e kongressen i Havanna.

Den kubanska strategin för allsidig utveckling, det socialistiska projektet med rättvisa, solidaritet, jämställdhet och deltagande är det främsta stödet för en progressiv sexualpolitik. Under 50 år den bidragit till att dra undan grunden för den patriarkala kulturen, men har ännu inte undanröjt den Källor, Castros/Roques anföranden .

På sexualmedicinskt centrum

Hos kvinnojouren

BESÖKSPROGRAM I STOCKHOLM

- Besök hos Patrik Cederlöf, samordnare av nationella handlingsprogrammet mot prostitution och människohandel.
- Seminarium på Sexualmedicinskt centrum, Huddinge sjukhus, med Dr Stefan Arver och medarbetare
- Rundabordsamtal på Hud- och Infektionsklinikerna, Karolinska Universitetssjukhuset, med Dr Sven Britton och

- sjukhusdirektör Birgir Jakobsson, besök på kvinnokliniken
- Besök på Stockholms kommuns prostitutionsenhet.
- Besök på Kvinnojouren i Upplands Bro
- Möte med oppositionsborgarråd Ann Margarethe Livh och medarbetare inom sexualpolitiska området
- Besök hos RFSL